

ASPECTE ALE PORTULUI FEMININ OTOMAN REFLECTATE IMAGISTIC

*

ASPECTS OF OTTOMAN WOMEN'S CLOTHING REFLECTED IN IMAGES

*

ASPECTS DES VÊTEMENTS FÉMININS OTTOMANS REFLÉTÉS DANS LES IMAGES

Amalia-Maria OPRIȘOIU¹

Rezumat: *Textul de față reprezintă o analiză bazată pe imagistica secolului al XIX-lea. Ne-am dorit să avem în vedere identificarea mai multor schimbări remarcate la nivel vestimentar survenite odată cu pătrunderea influențelor occidentale în Imperiul Otoman. Vor fi comentate mai multe ținute, expuse câteva imagini de epocă în care sunt reprezentate figuri feminine ale acestei perioade precum și vestimentația acestora încercând în acest mod să identificăm aspecte sociale, etnice sau religioase pe baza analizei vestimentare.*

Cuvinte cheie: *Imperiul Otoman, vestimentație, femei, reformă, occidentalizare.*

*

Abstract: *The present text is an analysis based on the imaging of the 19th century. We wanted to take into account several noted changes in clothing that occurred with the migration of Western influences into the Ottoman Empire. Several outfits will be commented based on some period images in which female figures of this period are represented as well as their clothing, trying in this way to identify social, ethnic or religious aspects based on clothing analysis.*

Keywords: *Ottoman Empire, clothing, women, reform, westernization.*

*

Résumé: *Le présent texte est une analyse basée sur l'imagerie du XIXe siècle. Nous voulions prendre en compte plusieurs changements notoires dans les vêtements qui se sont produits avec la migration des influences occidentales dans l'Empire ottoman. Plusieurs tenues seront commentées à partir de quelques images d'époque dans lesquelles sont représentées des figures féminines de cette période ainsi que leurs vêtements, tentant ainsi d'identifier des aspects sociaux, ethniques ou religieux à partir d'une analyse vestimentaire.*

Mots-clés : *Empire ottoman, vêtements, femmes, réforme, occidentalisation.*

Hainele sunt un indicator perfect pentru a afla starea socială a unei persoane, a estima gesturile și activitatea sa. Scopul primar al hainelor este de a proteja corpul de intemperii climatice și totodată de a menține căldura corpului când este cazul. Cu trecerea timpului, pe lângă protejarea corpului s-a dorit ca îmbrăcămintea să arate și bogăția posesorului, printr-o estetică ieșită din comun. Astfel, hainele încep să fie

---

¹ Studentă, Facultatea de Istorie, Universitatea București.

confeccionate dintr-o gamă mai largă de culori, imprimate cu diferite modele sau să fie croite într-un mod care să pună în evidență. În mare, confeccionarea de haine devine o artă, iar fiecare naționalitate și cultură prezintă un stil aparte, un costum specific. Hainele au creat de la început o „barieră” prin care puteai ușor să identifici identitatea unei persoane, munca pe care o practică, religia și statutul social. În acest fel, persoanele bogate erau reperate după hainele colorate, frumos decorate, confeccionate din materiale de lux, pe când cei săraci aveau acces la materiale uzuale precum lâna, hainele lor fiind uzate, neavând o culoare specifică, de multe ori fiind decolorate din cauza soarelui. Dintr-o altă perspectivă, cea religioasă, hainele sunt un indicator destul de important. La musulmani femeile nu aveau voie să iasă neacoperite din casă, iar bărbații poartă o bonetă specifică. În comparație, la creștini, ținuta feminină nu este atât de strictă, în lăcașul de cult femeile trebuie doar să își acopere capul, iar bărbații nu sunt obligați să poarte diferite accesorii.

Vom discuta în acest articol despre îmbrăcămintea femeiască în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, perioadă în care au loc mai multe schimbări, grație seturilor de reforme de inspirație occidentală pe care sultanii otomani le-au impus atunci. societatea otomană trece prin anumite schimbări din punct de vedere politic și social. Se poate observa că în respectivul secol apar destul de multe reforme, unele care vor schimba major mentalitatea otomană. Pe lângă acestea, în perioada respectivă se introduce o schimbare masivă în rândul costumelor militare. Se renunță la portul tradițional militar stil ienicer și se introduce costumele militare occidentale. Bineînțeles că nu dispar în totalitate notele orientale din respectivul costum, precum fesul, uneori și turbanul. Introducerea obligatorie a stilului european pentru standardizarea uniformelor militare în imperiu nu a fost singura reformă din perioada *Tanzimatului*, s-au făcut reforme și în domeniul administrativ și cel religios.² Această revoluție a hainelor a început să se răspândească destul de rapid, costumele occidentale sau influențate de occident, extinzându-se ușor, ușor, peste tot. Motivele principale pentru care costumele occidentale devine mai populare sunt numeroase, însă voi încerca să enumăr câteva dintre ele : încercarea de a elimina diferențele etnice, uniformizarea armatei, diferențierea mai ușoară a creștinilor de musulmani.³ În plus, Imperiul Otoman era destul de vast și fiecare regiune avea un port specific; reforma hainelor a dus spre o oarecare uniformitate, cel puțin pentru armată, demnitari și unii civili.

Vechea uniformă era o imagine a regimului înapoiat, adoptarea unor reforme vestimentare fiind un pas spre schimbare, denotând că, totuși, statul este în mișcare. Pentru femei nu se va aplica această modernizare legată de haine⁴, femeia de origine musulmană fiind în continuare constrânsă de către religie să își acopere trupul și fața în societate. Stilul european feminin, însă, a afectat creștinii..

---

² Erin Hyde Nolan, *You are what you wear: Ottoman Costume Portraits in the Elbise-i Osmaniyye*, în „Ars Orientalis”, vol 47, 2017, p. 180.

³ Julia Philips Cohen, *Oriental by Design: Ottoman Jews, Imperial Style and Performance of Heritage* în „The American Historical Review”, vol 119, nr. 2, 2014, p. 376

⁴*Ibidem*.

Reforma întreprinsă de Mahmud al II-lea urmărea doar schimbarea portului masculin, nu și pe cel feminin, ținându-se totuși cont de religia dominantă,. De aceea, în această lucrare mi-am propus o scurtă analiză a îmbrăcăminții feminine otomane și a transformării a ei în secolul al XIX-lea studiind diferite tipuri de imagini. Personal, nu am bănuțit că hainele feminine otomane sunt atât de complexe și că pot fi compuse din atât de multe elemente, mai ales că imaginea femeii otomane era mult mai orientalizată din perspectiva unui european. Bineînțeles, această imagine a fost distorsionată de *media* din ziua de astăzi, unde se pune accent mai mult pe senzualitatea femeilor. Lucrurile nu stăteau tocmai așa, femeia era exclusă de la majoritatea activităților, datorită ei fiind aceea de a îngriji copiii, de a gospodări casa și de a servi dorințelor bărbatului. Se poate observa, după costumația impusă pentru ieșitul în public, că rolul femeii nu era unul de interacțiune cu societatea și de a se face remarcată. Altul era rolul ei prestabilit și trebuia să rămână supusă⁵. Sedentarismul domestic impunea, fără îndoială, haine formate din elemente puțin sofisticate și confecționate din materiale comune, majoritatea femeilor preferând o ținută comodă, simplă, care ajuta femeia să îndeplinească sarcinile casei.

Vom discuta despre materialele folosite pentru confecționarea hainelor, mai ales că se foloseau de la cele mai comune materiale până la stofele de lux, care majoritar erau destinate elitelor. Stofele de lux folosite pentru confecționarea de haine erau mătasea, catifea, satinul, brocardul, damascul și voalul⁶. Hainele de folosință zilnică erau confecționate din lână, in, bumbac și mai exista un material special, acesta fiind o combinație din două materiale, bumbac cu in. Foarte rar se utilizau combinații de mătase și bumbac, acest material purtând denumirea de *kutumu* sau *alaca*.⁷ Multe dintre aceste materiale erau produse în orașe care aveau o vastă tradiție în domeniul materialelor textile. Sivas și Konya erau recunoscute pentru mătasea produsă, pe când Antaky pentru postavuri. Stofele țesute în fire de mătase sau de aur erau caracteristice pentru Mosul⁸. La Bursa se producea catifeaua numită *çatma*, dar și velură, brocarde și tafta.⁹

Albumul fotografic, denumit *Elbise*, coordonat de Osman Hamdit-Bey împreună cu francezul Victor Marie de Launay, a fost creat ca să reprezinte imaginea elitei imperiale¹⁰ otomane. Acest proiect nu s-a concentrat doar la reprezentarea familiei sultanale de sex masculin. Albumul cuprindea și imagini ale unor civili. În album se mai găsesc și fotografii cu femei nu doar în costumul de promenadă, ci și femei în straie de casă; pe lângă acestea, apar diferite alte imagini cu femei având altă

---

⁵ <https://www.allaboutturkey.com/woman.html> accesat la 10.12.2023.

⁶ Miki Iida, *Venetian silk textiles and fashion trends in the Ottoman Empire during the Early Modern Period*, p. 192.

⁷ <http://char.txa.cornell.edu/influences.htm> accesat pe data de 12.12.2022.

⁸ Mehmet Ali Ekrem, *Civilizația Turcă*, Editura Sport și Turism, 1981, București, p. 160.

⁹ *Ibidem*, p. 161.

¹⁰ Erin Hyde Nolan, *You are what you wear: Ottoman Costume Portraits in the Elbise-i Osmaniyye*, în „Ars Orientalis”, vol 47, 2017, p. 181.

naționalitate, dar și religie¹¹. Cele două două fotografii (*Fig. I*), apar în albumul *Elbise-i* reprezentând niște femei în portul lor tradițional, fotografiate în anul 1873 în orașul Istanbul. Prima, în costumația de casă, iar cea de-a doua imagine ilustrează și hainele de ieșit în public. În prima ipostază, putem să observăm costumul de casă al femeilor musulmane. Acesta era alcătuit din papuci, șalvari, zibin, sash și gomlek, și pe cap are o mică pălărie pe care o poartă într-o parte. După cum se poate observa în cea de-a doua, manechinul este acoperit de un material de culoare albă, femeile preferau să își ascundă trupul cu o capă de culorii închise, dintr-un material comun. În fotografie manechinul a fost îmbrăcat în alb pentru a fi mai ușor de observat în poză. În cea de-a doua imagine, sunt reprezentate trei femei având religii diferite, lucru care se poate înțelege ușor din port. Totodată naționalitatea este și ea distinctă. Prima de la dreapta este probabil turcoaică de religie musulmană, cea de-a doua este de naționalitate bulgară și de religie creștină, ultima fiind de origine evree. Se poate observa cu ușurință diferența de port între cele trei femei. Prima este înfășurată din cap până în picioare, având o deschizătură în zona ochilor. Cea de-a doua are un costum mai complex, alcătuit din mai multe elemente printre care și o cămașă care are diferite modele pe ea. Femeia poartă o vestă lungă, unde se poate observa că talia este încinsă probabil cu o centură sau brâu și are o fustă lungă până în pământ,; pe cap poartă o eșarfă de culoarea albă. Ultima femeie are o rochie lungă de culoare albă și pe deasupra ei poartă un halat de aceeași lungime, dar are o culoare mai închisă. Pe cap are un accesoriu care este legat sub bărbie. Femeile reprezentate sunt îmbrăcate cu portul și de aici putem să ajungem la concluzia că nu au o poziție prea înaltă în societate.

În *figura II* sunt reprezentate alte femei de religie musulmană. Comparând cu imaginile de mai înainte, costumația respectivelor femei este mai dinamică, complicată și plină de diferite motive Persoana din prima imagine a fost imortalizată rezemată cu brațul stâng de o stâncă, uitându-se melancolic în zare. Costumația a fost, se pare, aleasă strict pentru acest eveniment, deoarece cuprinde multe elemente, majoritatea fiind imprimate cu modele deosebite din cultura otomană. În afară de elementele de tip decorațiune, costumația este compusă din șalvari, cămașă, anterior, papuci și o decorațiune pe cap. Elemente care se pot observa și nu sunt ascunse de haina de deasupra sunt frumos imprimate cu motive care se aseamnă cu frunzele sau chiar flori, iar pe cămașă, în jurul gulerului și zonei pieptului, au fost cusuții nasturi care se aseamnă cu perlele.

Cea de-a doua imagine are legătură cu prima. După cum se poate observa, sunt trei persoane care apar în fotografie. Persoana din partea stângă poartă un costum identic cu cel din prima fotografie, numai că în această fotografie avem o imagine în prin plan a costumației, pe când în cealaltă persoana este puțin înclinată într-o parte. Putem spune că, probabil, fotografiile au schimbat persoana care îl poartă în cea de-a doua poză, chiar dând impresia că respectivul costum este cam larg, iar persoana care-l

---

¹¹*Ibidem*, pp. 189-190.

poartă mai scurtă în talie. Dacă ne uităm puțin asupra chipurilor, în prima fotografie costumul este purtat de femeia mai tânără, poate fiica femeii din cealaltă fotografie. Aproximând acestea, putem spune că nu era o familie cu un statut social sesizabil, deoarece își împărțeau hainele cele mai bune, denumite și haine de sărbătoare. Statutul lor va fi confirmat prin intermediul celorlalte persoane care apar în cea de a doua imagine, îmbrăcămintea lor fiind din multe privințe sărăcăcioasă. Persoana din mijloc este de sex masculin și hainele sale sunt simple, compuse dintr-o pereche de pantaloni care nu se observă foarte bine, o cămașă lungă de culoare albă, un *zibin* negru și un fes deasupra capului; o costumație destul de simplă, având în vedere că elementele care compun portul otoman este încărcat cu multe obiecte vestimentare. Persoana din partea dreaptă este o femeie cu costum mai simplu comparându-l cu al celorlalte femei din imagine. Putem distinge o cămașă lungă, albă, care are la piept cusute imprimeuri florare; la mijloc, se observă legat un sort, fiind îmbrăcămintea pe care o folosește pentru treburile casnice.

În *figura III* este reprezentată o dansatoare pe nume Rosa care interpretează un dans turcesc pe scenele din Chicago în anul 1893. Se poate observa cu ușurință că dansatoarea poartă elemente reprezentative zonei orientale, precum *zibinul*, șalul, cămașa și pălăria pe care am observat-o și în celelalte fotografii, unde era purtată de o femeie de origine evreiască. Ea este de origine evreică. Femeia era venită din Imperiul Otoman¹² câștigându-și traiul în Chicago prestând dansuri turcești în care exagerează cu orientalizarea lor și creează un plan exotic. Șalarii au fost înlocuiți cu o fustă lungă probabil din cauză că în vremea aceea în America oamenii nu erau obișnuiți să vadă femei purtând pantaloni. Astfel, prin intermediul fotografiilor observăm mai multe perspective de a purta hainele specifice zonei otomane, printre care și elementele care apar în fiecare zi și constituie ținuta obișnuită adoptată de majoritatea oamenilor.

Alt mod de a cerceta îmbrăcămintea este prin intermediul schițelor, portretelor și tablourilor executate de anumiți pictori din perioada respectivă, aceștia redând cu exactitate elementele vestimentare de dimensiuni mai mici, care din păcate în fotografii sunt mai puțin expuse. Cele două schițe (fig. IV) au fost copiate de pictorul Rubens care a alcătuit un album de schițe, albumul dorind să reunească mai multe haine orientale.¹³ În prima schiță, cea din stânga, este reprezentată o grecoaică purtând un sal înfășurat în jurul gâtului, cu o rochie lungă simplă până în pământ, iar deasupra rochiei poartă o haină lungă, confecționată dintr-un material subțire. Pe cap are o pălărie țuguiată destul de înaltă care este acoperită de un voal, în picioare poartă niște papuci, iar în mâna stângă ține un coș de ouă. După cum se poate sesiza, hainele ei sunt simple, confecționate probabil dintr-un material subțire și vaporos, iar voalul pe care îl poartă are ca scop apărarea feței de soare pe parcursul zilei. Cealaltă persoană, din a doua schiță, are o costumație mai complicată. Sesizăm cu ușurință că are un

---

¹²*Ibidem*, p. 367.

¹³Hilde Kurz, Otto Kurz, *The turkish dresses in the costume book of Rubens* în „Netherlands Yearbook for history of art” vol 23, 1972, p. 275.

statut social destul de înalt. Rochia este lungă având pliseuri. Pe dedesubt femeia poartă o cămașă unde la baza gâtului se pot observa gulerul, umeri bufanți mâneca (umflată) care se strânge grațios la baza încheieturi, Decolteul este pătrat iar talia este strânsă probabil de un corset. În partea de sus decolteul pare fi decorat cu dantelă și cu diferite motive, iar de cămașă este atașat un voal subțire. Fusta este înfoiata plină de multe pliseuri. Pe lângă rochia care este frumos decorată, femeia respectivă poartă și bijuterii, care constau într-o coronită, o broșă, un colier și o pereche de cercei, toate fiind încrustate cu pietre prețioase. În această schiță este reprezentată o femeie care locuiește în Petra.

Mai departe în figura Veste reprezentată o scenă urbană. Avem un negustor de dulciuri care cântărește cu ajutorul unei balanțe câteva dulciuri pentru doua doamne. Aceasta au venit împreună cu doi copii care erau foarte entuziasmați că vor primi bomboane. Respectiva imagine este o gravură executată de A. Bayot, unde gravorul a dorit să reprezinte o scenă cotidiană, socială. Detaliile care atrag atenția în această gravură sunt hainele copiilor. Unul dintre ei poartă hainele tradiționale turcești formate din cămașă, șalvari și fes, nimic neobișnuit luând în considerare că se aflau într-un bazar. Celălalt copil poartă o costumație de inspirație militară occidentală, având pantaloni de culoare albă, o tunică militară decorată cu epoletă cu franjuri, brâul fiind încins cu o centură și de ea agățată o sabie, iar ultimul element, care este și cel mai important întrucât arată arealul cultural de unde provine copilul, este fesul. Analizând în detaliu imaginea, putem conchide că situația financiară a copilașului din partea dreaptă este superioară față de cea a copilului din partea stângă. Oamenii cu un statut mediu nu au cum să își permită să alcătuiască un costum militar pentru odraslele lor, preferând să recicleze hainele copiilor mai mari. Se poate observa în gravură că hainele copilașului din partea stângă sunt cam marii pentru el, în comparație cu hainele celuilalt copil, care sunt pe măsura lui. Se remarcă diferența dintre cei doi din punct de vedere social și financiar. Negustorul face parte din vechiul regim, acesta nerenunțând la barba stufoasă, având turbanul de pe cap, în rest hainele lui fiind asemănătoare cu cele ale copilului din partea stângă. În imagine mai sunt reprezentate și două femei de religie musulmană, probabil fiind mama și însoțitoarea copilașului îmbrăcat militar. Costumația lor respectă regulile impuse de religie, acoperindu-și corpul și fața cu sfințenie. Corpul este acoperit de o capă de culoare neagră iar fața este ascunsă de un șal de culoare albă având o deschizătură în jurul ochilor.

În concluzie, hainele feminine din Imperiul Otoman erau complexe, bine definite și frumos construite. Sesizăm în anumite cazuri și simplitatea îmbrăcăminții, dar și capacitatea acestora de a se adapta culturii și impedimentelor cauzate de climă, reprezentând un simbol de unicatitate. Trebuie să menționez că am dorit să fac o scurtă trecere în revistă a hainelor reprezentative pentru sexul feminin care apar în Imperiul Otoman; astfel, m-am concentrat atât asupra hainelor feminine de interior, cât și a celor de exterior, trecând în revistă și câteva haine masculine. Imaginile utilizate surprind splendid oamenii și îmbrăcămintea perioadei, observându-se complexitatea costumelor și totodată mozaicul cultural din Imperiul Otoman, reprezentat de diversele

populații din Imperiu care încearcă să se diferențieze indirect și direct prin îmbrăcăminte și cutume, de majoritate.

Imagini

Figura I – Sursă: Erin Hyde Nolan, 2007, p. 181.

Figura II – Sursă: Julia Philips Cohen, 2014, p 366.

Figura III – Sursă : *Ibidem*, p. 367.

Figura IV – Sursă : Hilde Kurz, Otto Kurz, 1972, p. 275.

Figura V – Sursă : Murat Bengisu, Füsun Erdoğanlar Bengisu, p. 85

Bibliografie selective

Bengisu Murat, *Füsun Erdoğanlar Bengisu, Beykoz Glassware and Elements that Shaped It in the Nineteenth Century*, în „Desing Issues”, vol 29.

Cohen, Julia Philips, *Oriental by Design: Ottoman Jews, Imperial Style and Performance of Heritage* în „The American Historical Review”, vol 119, nr. 2, 2014.

Ekrem Mehmet Ali, *Civilizația Turcă*, Editura Sport și Turism, București, 1981.

Iida, Miki, *Venetian silk textiles and fashion trends in the Ottoman Empire during the Early Modern Period*, în „Mediterranean World”, 23, 2017.

Jirousek, Charlotte, *Ottoman Influences in Western Dress* în „Ottoman Costumes: From Textile to Identity”, Eren Publishing, Istanbul, 2005, accesat la <http://char.txa.cornell.edu/influences.htm> pe data de 12.12.2022.

Kurz Hilde, Kurz Otto, *The turkish dresses in the costume book of Rubens* în „Netherlands Yearbook for history of art” vol 23, 1972.

Nolan, Erin Hyde, *You are what you wear: Ottoman Costume Portraits in the Elbise-i Osmaniyye*, în „Ars Orientalis”, vol 47, 2017.

Ottoman Women accesat la <https://www.allaboutturkey.com/woman.html> pe data de 10.12.2022.